

№ 17

ІЗ ДОРУЧЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ Л. Д. КУЧМИ
ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ ПАВОДКА
В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

6 березня 2001 р.

... 2. Забезпечити виділення в рахунок субвенції, передбаченої Закарпатській області Державним бюджетом на 2001 р., для виконання першочергових робіт з:

- проведення ремонту та відновлення житла – 5 млн грн.
- відновлення об'єктів комунальної власності – 3 млн грн.
- ремонту автодоріг, мостів та штучних споруд (для держкорпорації «Укравтодор») – 5 млн грн.

Президент України

Л. Д. Кучма

Там само, арк. 5.

УДК [94:261.7](477) “1920/1930”

Серга Жанна

**ВІДНОСИНИ МІЖ РАДЯНСЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ
І ЦЕРКВОЮ У 1920–1930-х РОКАХ
(на прикладі Кисва)**

У публікації подано документи, які висвітлюють наступ органів влади й управління Радянської держави на церкву у м. Києві у 1920–1930-х рр, у ході якого ліквідовувались релігійні громади, знищувалися пам'ятки культури з багатоміліонною історією.

Ключові слова: радянська влада, церква, релігійна община, культові споруди, руйнування, закриття, церковне майно, заповідник, музей.

В публикации представлены документы, свидетельствующие о наступлении органов власти и управления Советского государства на церковь в г. Киеве в 1920–1930-х гг., во время которого ликвидировались религиозные общины, уничтожались памятники культуры с многовековой историей.

Ключевые слова: советская власть, церковь, религиозная община, культовые сооружения, разрушение, закрытие, церковное имущество, заповедник, музей.

The article gives documents that highlight the offensive of governmental bodies of the Soviet State at the church in Kiev in 1920-1930, during which were closed up religious communities, were destroyed old monuments of culture.

Key words: Soviet government, church, religious community, places of worship, destruction, closure, church property, nature reserve, museum.

Війни та революції ХХ ст., зміна суспільної формації нищівним смерчем прокотилися Україною. Міста з давньою історією перетворювались на руїни та згарища. Назавжди втрачено шедеври архітектури, скульп-

© Серга Жанна, 2010

тури, живопису. Справжнім мучеником став Київ, чий незліченні художні скарби методично нищилися протягом останнього століття. На жаль, до цього доклали руку не тільки прийшли вандалі, а й доморослі герострати. Наслідком подібних дій стало знищення його архітектурних перлин і ландшафтів, культових споруд, наруга над некрополями і святинями, ліквідація і забудова кладовищ, зникнення старої топонімії міста.

Фатальним для Києва стало перенесення сюди 1934 р. столиці України. Руйнування стало масовим і планомірним. Нові господарі міста вирішили очистити його від численних церков, храмів, монастирів, перетворити на населений пункт з «індустріальним пейзажем». Заходи офіційно обґрунтовувались і виправдовувались тим, що Києву потрібна соціалістична реконструкція. В ім'я останньої було знесено чимало пам'яток цивільної архітектури і культових споруд.

У 1920–1930-х роках при адміністративному відділі Київської міської ради функціонувало відділення культів, штат якого складався із двох співробітників – інспектора культів та діловода. Воно обліковувало всі релігійні общини в м. Києві і Київській окрузі, контролювало дотримання чинного законодавства щодо відокремлення церкви від держави, укладало угоди з релігійними громадами різних конфесій на користування церковними будівлями та стежило за збереженістю культового майна. Релігійні общини до відділення культів регулярно надавали звіти про роботу та оцінку і збереженість церковного майна. Крім того, для перевірки фактичного стану релігійних общин інспектор культів з перевіркою виїздив на місце особисто. Почасти саме від його висновку залежала подальша доля культової споруди. Вражає громадянською сміливістю висновок інспектора культів Київської міської ради Т. Славної на лист Народного комісаріату освіти УСРР про розбирання церков, які не мають історичного значення, надісланий президії Київської міської ради у липні 1931 р. Вона піддала критиці дії Народного комісаріату освіти УСРР, Інспектури охорони пам'яток культури, Київської міської ради, виступила на захист культових споруд – пам'яток культури, обґрунтувавши свою точку зору фактами, що не суперечать здоровому глузду¹.

Проте не всі документи, які свідчать про руйнування храмів, збереглися до наших днів. Чимало їх, особливо тих, які стосувались церков, було знищено. Деякі храми взагалі руйнувалися за усними вказівками. Проте навіть ті нечисленні документи, які дійшли до сьогодення, дають змогу відтворити реальну картину трагічних подій. До цих документів відносяться постанови президії Київської міської Ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів та рішення виконавчого комітету Київської міської ради, які зберігаються в Державному архіві міста Києва і викликають інтерес у дослідників. Частина із них публікується нижче.

В останні роки серед науковців і громадськості зростає інтерес як до пам'яток, що не збереглися, так і до існуючих. Пам'ятки історії та культури належать до тих надбань, які збагачують знання, впливають на почуття, етику, мораль і самосвідомість нації. Вони поєднують наукові та популяризаторські функції, є важливою частиною спадкоємності по-

колінь у розвитку культури, сприяють формуванню особистості кожної людини зокрема та визначають духовний потенціал нації в цілому.

¹ Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 3151, арк. 3, 3 зв.

№ 1

ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ «ПРО ВИЛУЧЕННЯ ЦЕРКОВНИХ ЦІННОСТЕЙ»

8 квітня 1922 р.

Беручи до уваги, що голод охопив до 33 млн. чоловік населення Росії і України, продовольча допомога надається лише 13 млн., уряд надав максимальну допомогу голодуючим посівними матеріалами, населення не в змозі збільшити допомогу голодуючим, Пленум міськради схвалюючи і всебічно підтримуючи декрет ВЦВК про вилучення церковних цінностей і пропонує Президії губвиконкому не зупиняючись ні перед якими перепонами терміново і незаперечно виконати декрет з метою термінового обміну вилучених цінностей на хліб для порятунку помираючих від голоду Поволжя і України.

Голова

Секретар

підпис нерозбірливий

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1, арк. 223. Копія, машинопис.

№ 2

ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ «ПРО РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ КОМІСІЇ ПО ВИЛУЧЕННЮ ЦЕРКОВНИХ ЦІННОСТЕЙ»

26 червня 1922 р.

Ухвалити роботу Комісії і констатувати, що робота була проведена з точним дотриманням всіх інструкцій центру, без ексцесів і непорозумінь при підтримці свідомих віруючих, пролетаріату і селянства робота дала відчутні матеріальні результати для ліквідації наслідків великого лиха – голоду.

Голова

Ян Гамарник

Секретар

Горлинський

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1, арк. 227. Копія, машинопис.

№ 3

ПЛАН ВИКОРИСТАННЯ ПРИМІЩЕНЬ КОЛИШНЬОЇ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ В ПРОЕКЦІЇ ДЕКРЕТУ ВУЦВК ТА РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УСРР

29 вересня 1926 р.

Метою Всеукраїнського державного культурно-історичного заповідника в Лаврі є:

Припинення руйнації, консервація, проведення реставрації та збереження Лаври, як пам'ятки української культури світового значення.

Використання Лаври в умовах соціалістичного будівництва шляхом перетворення Лаври з тисячолітнього релігійного центру на великий науково-дослідний центр з широкою політосвітньою установкою.

Наукове вивчення заповідника.

Виходячи із зазначеного, Всеукраїнський державний культурно-історичний заповідник має в такий спосіб використати нерухоме і рухоме майно Лаври:

Музею культурів і побуту передати корпуси №№ 1, 2, 29, 7;

Музею української старовини – корпус № 6;

Музею нумізматики – корпус лікарні;

Музею антропології і етнології, Музею діячів української науки і мистецтва, Театральному музею – корпус № 24;

Музею хатнього побуту та Музею релігійних діячів – корпуси № 3, 4, 21;

Музею іконостасів і кіотів – корпуси палатної башти і електричної станції;

Музею археології – корпус № 38;

Музею давньоукраїнської будівельної техніки – корпус № 30;

Лабораторії для вивчення фізіології людини і тварини – корпус № 51;

Старолаврській бібліотеці – зал на дзвіниці;

Флавіанівській бібліотеці (історії культурів) – корпус № 5;

Під фонди Центрального архівного управління – корпус нового готелю № 19;

Під фонди консисторські і військово-революційні – корпус № 12;

Під фонди Окружного архівного управління державних установ Київщини – корпус № 15.

Під допоміжні споруди Всеукраїнському державному культурно-історичному заповідникові відвести:

корпус № 4 – креслярська і копіювальна майстерня;

корпус № 7 – реставраційна майстерня;

корпуси №№ 8, 9, 10, 11 – друкарня;

корпус № 14 – будинок друкарів;

корпус № 16 – покрівельна майстерня;

корпус № 17 – малярна майстерня;

корпус № 18 – слюсарня і кузня;

корпуси № 20, 33 та 41 – помешкання для службовців музейного містечка;

корпус № 25 – столярна майстерня;

корпус № 26 – екскурсійна база;

корпус № 28 – помешкання для службовців зовнішньої охорони заповідника;

корпус № 34 – меблеві склади;

корпус № 35 – палітурна майстерня;

корпус № 36 – сховище Музею археології;
корпус № 31 – фотомайстерня;
корпус № 37 – водонапірна вежа;
корпус № 39 – столова для службовців і екскурсантів та амбулаторія;
корпус № 42 – приміщення для охорони ближніх печер;
корпус № 45 – екскурсійний пункт;
корпус № 46 – дитячий садок;
корпус № 48 – каналізаційна станція;
корпус № 49 – ясла;
корпус № 50 – приміщення для охорони дальніх печер;
корпус № 66 – малярська майстерня художника Івасюка;
корпуси № 52 і 53 – передати інвалідам війни,
Корпуси №№ 54-56, 58, 60, 63, 64, 65, 70 з умовою їх ремонту передати в користування робітничого селища.
З території верхньої Лаври підлягають виводу:
пекарня з корпусу № 60;
майстерні і гуртожиток Всеукраїнських політехнічних курсів для інвалідів Народного комісаріату соціального забезпечення;
Протезний завод Народного комісаріату охорони здоров'я.
Директор Всеукраїнського державного
культурно-історичного заповідника в був[шій] Лаврі

Курінний

Згідно: за секретаря комісії

Лук

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 487, арк. 8–9 зв. Копія, машинопис.

№ 4

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА АДМІНІСТРАТИВНОГО ВІДДІЛУ КИЇВСЬКОГО
ОКРУЖНОГО ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОГО
ОКРУЖНОГО ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ, НАРОДНОМУ КОМІСАРІАТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УСРР І НАРОДНОМУ КОМІСАРІАТУ ОСВІТИ УСРР

6 липня 1927 р.

У 1923 р. Київський губернський виконавчий комітет майно і будинки Лаври передав Соцзабезу. Комісія для передачі колишньої Києво-Печерської Лаври під заповідник утворена була на підставі декрету ВУЦВК та Ради Народних Комісарів УСРР від 29.09.1926 р., розпочала роботу 20.12.1926 р. Завдання комісії: визначити майно, яке підлягає передачі Народному комісаріату освіти і Народному комісаріату охорони здоров'я; провести оцінку майна; скласти план господарчого використання будівель Лаври, які не мають культурно-історичного та художнього значення. Комісія передала Народному комісаріату освіти наступні корпуси Лаври: №№ 5, 7, 11, 12, 14, 15–31, 33–41, 43–46, 48–53, 48-а, 48-б, 54–56,

які були розібрані Соцзабезом. Комісія зазначила, що частина рухомого майна Лаври, яке має культурно-історичне значення, знаходиться у користуванні інвалідів, Соцзабезу, релігійних громад та приватних осіб. Комісія вважає за потрібне звернутись з клопотанням до Ради Народних Комісарів УСРР, аби та надала право адміністрації Всеукраїнського державного культурно-історичного заповідника провести вилучення рухомого майна, яке має культурно-історичне значення. Вилучення слід проводити у судовому порядку і за компенсацію.

За голову комісії –

Орк[ужний] прокурор Київщини підпис А. Зорін

Секретар підпис Мельницький

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 487, арк. 7, 7 зв. Оригінал, машинопис.

№ 5

ВИТЯГ ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ БЮРО СЕКЦІЇ НАРОДНОЇ ОСВІТИ ОКРІНСПЕКТУРИ «ПРО ПЕРЕДАЧУ КОМГОСПОМ ОКРІНСПЕКТУРИ НАРОСВІТИ СИНАГОГ І МОЛИТОВЕНЬ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ З ДИТБУДИНКІВ»

12 вересня 1927 р.

Із 10 синагог і молитовень, які передані від Комгоспу до Наросвіти, Окружна інспектура народної освіти забрала лише три: на вул. Межигірській, 23; Ярославській, 22; Борщагівській, 5. Від двох синагог на вул. Нероновича, 40 і вул. Михайлівській, 17-б Наросвіта відмовилась через брак коштів на ремонт, оскільки ремонт приміщень коштуватиме їй понад 10 тис. крб. Найбільш придатні для Наросвіти синагоги на вул. Львівській, 2 і Жилянській, 30, Комгосп не передав. Молитовню євангелістів на вул. Жилянській, 130 залишено за баптистами. Наросвіті потрібно прискорити розгляд справи щодо передачі від Комгоспу синагог на вул. Львівській, 52, вул. Революції, 49 і Короленка, 92 тому, що на них претендують інші установи.

Оригінал за належними підписами

З оригіналом згідно

Секретар секції підпис Петров

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1196, арк. 13. Оригінал, машинопис.

№ 6

ПРОЕКТ РЕЗОЛЮЦІЇ СЕКЦІЇ НАРОДНОЇ ОСВІТИ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКРАДИ НА ДОПОВІДЬ ПРО РОБОТУ ЛАВРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО ЗАПОВІДНИКА

27 червня 1928 р.

Секція Наросвіти міськради докладно ознайомилась із науково-дослідною, популяризаторською, антирелігійною роботою Заповідника та

зробила досить цінні зауваження, яких Заповідникові слід узяти до уваги в подальшій своїй роботі.

Вважаючи на те, що значною перешкодою на шляху дальшого розгортання роботи Заповідника є тіснота деяких відділів, розширення яких можливо лише за рахунок площі, що її займають приватні мешканці – визнати за потрібне найближчого часу приступити до звільнення Заповідника, для чого:

до 1 жовтня цього року виселити із території Заповідника не менше, як 50 ченців;

протягом 2-х місяців виселити із території Заповідника весь злочинний і декласований елемент;

Комгоспу підшукати напівзруйнований будинок, відремонтувати його за кошти Заповідника і переселити до нього з території Заповідника інвалідів.

Пропонувати Учрозподілу протягом 6-ти місяців надати в розпорядження Заповідника 25 кімнат для переселення робітників, що мешкають на території Заповідника.

Без підпису

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1066, арк. 4. Копія, машинопис.

№ 7

ЛИСТ ЛАВРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО ЗАПОВІДНИКА КИЇВСЬКІЙ МІСЬКІЙ РАДІ ЩОДО ВІДСЕЛЕННЯ З ТЕРИТОРІЇ ЛАВРИ ІНВАЛІДІВ

9 вересня 1928 р.

На підставі плану розгортання Заповідника підлягають виселенню із території Заповідника 242 родини інвалідів. Для їх переселення Управа націоналізованого майна Київського окружного комунального господарства надала Заповіднику безгосподарний будинок № 50 на вул. Прозорівській. Будинок потребує ремонту на суму не менше ніж 2000 карбованців і задовольнить потреби Заповідника в житловій площі лише на 0,6 %. На підставі зазначеного Управління Заповідника повідомляє, що воно не має можливості використати вказаний будинок для відселення інвалідів з території Лаври.

Пом. директора заповідника

підпис нерозбірливий

За секретаря

підпис нерозбірливий

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1066, арк. 2, 2 зв. Оригінал, машинопис.

№ 8

ВИТЯГ ІЗ ПРОТОКОЛУ ОБ'ЄДНАНОГО ЗАСІДАННЯ РНК
І ЕКОНОМІЧНОЇ РАДИ УСРР ЩОДО СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНИХ
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ЗАПОВІДНИКІВ

18 червня 1929 р.

На прохання Наркомосвіти УСРР оголосити за Державні історико-культурні заповідники: <...> колишній Києво-Кирилівський монастир у м. Києві <...>.

Всі перелічені заповідники передати у відання Наркомосвіти УСРР, якому доручити видати відповідну уставу про кожний з цих Заповідників.

Заст[упник] секретаря РНК УСРР

Олдаковський

Згідно: секретар

підпис нерозбірливий

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 9963, арк. 11. Копія з копії, машинопис.

№ 9

ДОДАТОК ДО ПОСТАНОВИ ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
«ПРО ОБСТЕЖЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЙНОГО МІСТЕЧКА»

5 липня 1929 р.

Особовий склад Всеукраїнського музейного містечка за документальними відомостями адміністрації розподіляється на науковий та адміністративно-технічний. Всього є 48 співробітників. Основне завдання, яке лежить перед ВММ – перетворення колишньої Лаври на культурно-освітній і науковий осередок, виконується поволі. Незважаючи, що з 1926 року Лавра перетворена на Заповідник, духовне життя Лаври не завмирає. З 18 церковних приміщень, що є на терені Лаври, 6 належить релігійній громаді. Крім того, у віданні релігійної монастирської общини перебувають і лаврські печери. Продаж свічок, ікон, хрестів, літографічних видів Лаври, книжок релігійного змісту, лампадної олії, тощо приносить релігійній монастирській общині великі прибутки. Все це свідчить, що у Лаврі є духовне життя у досить широкому сенсі. Доцільно і своєчасно поставити перед вищими органами влади питання про ліквідацію релігійного життя на терені Всеукраїнського музейного містечка. Деякі пам'ятки культури, а саме: ближні і дальні печери, собор Успія, охороняються й обслуговуються робочою силою ченців. З ліквідацією релігійного життя в Заповідникові таке продовжуватись не може, отже слід поставити перед Народним комісаріатом освіти питання про відповідне асигнування робочої сили, яка прийде на заміну ченців.

Без підписів

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1355, арк. 3–6. Копія, машинопис.

ЗАЯВА ЧЕРНИЦЬ І ПОСЛУШНИЦЬ ЛІКВІДОВАНОГО
ФРОЛІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ ДО ВУЦВК ЩОДО МОЖЛИВОСТІ
ТИМЧАСОВО ЗАЛИШИТИСЬ У СВОЇХ ПОМІШКАННЯХ

16 вересня 1929 р.

Ми, черниці ліквідованого Фролівського монастиря, при запровадженні в життя постанови, яка безпосередньо стосується нас, а саме: «поставити перед відповідними органами радянської влади питання про закриття Лаври і Фролівського монастиря», взяти до уваги нашу заяву. Фролівський монастир закритий радянською владою ще в 1923 році, його церкву передано приходській общині. Ми користувались монастирським храмом разом з іншими світськими членами общини. Виселення з території колишнього монастиря ставить черниць у безвихідне становище. Колишні черниці з давніх літ перебували в особливих умовах життя. Вони завжди існували на кошти, отримані від власної праці, а не утримувались монастирем. Так триває і нині. Важка, кропітка робота (шиття) – єдине джерело нашого існування. Ми працюємо, як кустарі-одноосібники, голкою. Багато з нас є членами трудових артілей «Жіншвей» і «Кущбанк». Крім того, у багатьох із нас знаходяться на утриманні непрацездатні престарілі жінки. Один корпус монастиря заповнений більш, як 50 інвалідками, які взагалі не піднімаються з ліжка. Підшукати найближчим часом у місті для себе та своїх утриманок житло, в умовах нинішньої житлової кризи та ще й напередодні зими, неможливо. Зв'язку з селом ми не маємо. Більшість із нас з дитинства живуть у монастирі і близьких родичів не мають. Сподіваємось, що вирішуючи нашу долю, ви візьмете до уваги наш виключно трудовий спосіб добування голкою засобів на існування, нашу нужду, утриманок-інвалідок і віднесетесь до нас, як до людей, які не заслуговують бути викинутими на вулицю напередодні зими без всяких засобів на існування. Якщо не можна запобігти нашому виселенню, просимо тимчасово дозволити нам залишитись у наших помешканнях до весни.

Відповідь з постановою Президії Всеукраїнського Центрального Комітету просимо направити на адресу: Київ, Фролівська вулиця № 6, корп. 2. А. Губановій.

Підписи:

*А. Губанова
Л. Коптенко
А. Школярєнко
Л. Андрієвська
С. Борзенко
А. Черникова
А. Котова*

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 2155, арк. 7, 7 зв. Оригінал, машинопис.

№ 11

ЛИСТ ПРИЙМАЛЬНІ ГОЛОВИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ЦЕНТРАЛЬНОГО ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ КИЇВСЬКОМУ
ОКРУЖНОМУ ВИКОНАВЧОМУ КОМІТЕТУ З ПРИВОДУ
ЗАЯВИ ЧЕРНИЦЬ ФРОЛІВСЬКОГО МОНАСТИРЯ

21 грудня 1929 р.

Надсилаючи Вам заяву черниць колишнього Фролівського монастиря про залишення їх в помешканні до весни, Приймальня голови ВУЦВК просить вирішити справу.

[На листі резолюція члена Президії та секретаря окружного виконавчого комітету від 19.02.1930 р. «Справа вирішена, щоб виселити, тому треба постанову провести в життя. Відмовити в проханні черниць про залишення їх»].

Зав. прийомної Голови ВУЦВКу *підпис нерозбірливий*

Секретар *підпис нерозбірливий*

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 2155, арк. 6. Оригінал, машинопис.

№ 12

ЛИСТ ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ДО ПРОКУРАТУРИ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ВИСЕЛЕННЯ ВІРНИХ
ІЗ ЦЕРКОВНИХ УСТАНОВ

24 грудня 1929 р.

За останній рік Президія міськради видала обов'язкову постанову №98, за якою провадиться виселення [вірних із] усіх молелень та синагог, що посідають житлову площу. Більшість молелень уже виселено. Крім того, відібрано Володимирський собор, велику синагогу на Подолі, Десятинну церкву. Закінчується виселення монахів з Лаври, Фролівського і Покровського монастирів та ін. Перед ВУЦВК поставлено питання про закриття низки церков.

Член президії -

Секретар міськради -

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1487, арк. 20. Копія, машинопис.

№ 13

АКТ КОМІСІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ПРО ПЕРЕДАННЯ ЗНЯТИХ ЦЕРКОВНИХ ДЗВОНІВ

7 березня 1930 р.

1930 року, березня 7-го дня, під керівництвом члена Київської міської ради тов. Шеремета, в складі представників: Окрадмінвідділу Київського окрвиконкому тов. Прокоф'єва, Київського крайового інспектора по охороні пам'яток культури проф. Ернста, вченого охоронця Києво-Кирилівського державного історико-культурного заповідника тов. Олек-

сандрова на підставі існуючих положень і розпоряджень про зняття з церков дзвонів й передачі їх Рудметалторгу, Комісія Київської міської ради передала представникові Київського Рудметалторгу тов. Кецько дзвони, які належали колишній Кирилівській церкві у Києві, а саме:

дзвін великий, відлитий 1866 року, вагою близько 80 пудів;

дзвін малий, відлитий на заводі Олов'янішнікова в Ярославлі, вагою близько 8 пудів 15 фунтів;

три дзвони вагою 30 фунтів, 20 фунтів, 10 фунтів.

Голова комісії

Шеремет

Члени:

Прокоф'єв

Ернст

Олександров

Кецько

Прийняв

За оригіналом згідно: вчений охоронець

Києво-Кирилівського державного

історико-культурного заповідника

підпис

О. Олександров

м. Київ, 1930 р., 5 травня

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1668, арк. 7. Копія, машинопис.

№ 14

АКТ КОМІСІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ПРО ВИЛУЧЕННЯ І ПЕРЕДАННЯ ЦЕРКОВНИХ ПРЕДМЕТІВ

10 березня 1930 р.

1930 року, березня 10-го дня, під керівництвом члена Київської міської ради тов. Шеремета, в складі представників: Окрадмінвідділу Київського окрвиконкому тов. Прокоф'єва, Київського крайового інспектора по охороні пам'яток культури проф. Ернста, вченого охоронця Києво-Кирилівського державного історико-культурного заповідника тов. Олександрова на підставі існуючих положень і розпоряджень про вилучення й збір кольорових металів Комісія Київської міської ради передала представникові Київського Рудметалторгу тов. Кецько наступні речі, які належали колишній Кирилівській церкві, а саме: 23 ставники і хрестильницю загальною вагою –70 кг. міді та 48 кг. заліза.

Голова комісії

Шеремет

Члени:

Прокоф'єв

Ернст

Олександров

Кецько

Прийняв

За оригіналом згідно: вчений охоронець

Києво-Кирилівського державного

історико-культурного заповідника

підпис

О. Олександров

м. Київ, 1930 р., 5 травня

Держархів м. Києва, Р-1, оп. 1, спр. 1668, арк.8. Копія, машинопис.

№ 15

ЛИСТ КИЄВО-КИРИЛІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОГО ОКРУЖНОГО ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ЩОДО ПОВЕРНЕННЯ КОШТІВ НА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ І РЕСТАВРАЦІЙНІ ЦІЛІ

6 травня 1930 р.

За актами Комісії міськради з 7 по 10 березня цього року з майна Києво-Кирилівського державного історико-культурного заповідника вилучено й передано до Рудметалторгу дзвони та різний металевий брухт вагою близько 1600 кілограм. При складанні актів з боку адміністрації Заповідника було внесено до Комісії заяву про передачу Заповідникові грошей на його культурно-освітні й реставраційно-ремонтні завдання. Заповідник просить міськраду вилучені кошти за металобрухт у сумі 1186 крб. перевести на рахунок Заповідника для їх використання на культурно-освітні заходи і ремонтно-реставраційні роботи.

Вчений охоронець

Києво-Кирилівського державного
історико-культурного заповідника

підпис *О. Олександров*

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1668, арк. 6. Оригінал, машинопис.

№ 16

ЛИСТ КИЄВО-КИРИЛІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ З ПРИВОДУ ЗАВДАНИХ ЙОМУ ПОШКОДЖЕНЬ І НАДАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ

6 травня 1930 р.

Під час вилучення дзвонів з Києво-Кирилівського державного історико-культурного заповідника до Рудметалторгу було зроблено такі пошкодження Заповідникові: вщент зруйновано капітальну драбину, яка вела на дах дзвіниці до шпиля; знято перила під однією аркою дзвіниці; поламано перетики в мурах арки з обох боків, де були перила і вибито цеглу; відігнуто міцне залізо, що було під перилами. Заповідник просить зобов'язати Рудметалторг його коштом компенсувати нанесені Заповіднику збитки.

Вчений охоронець

Києво-Кирилівського державного
історико-культурного заповідника

підпис *О. Олександров*

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1668, арк. 2. Оригінал, машинопис.

№ 17

ЛИСТ КИЇВСЬКОГО ОКРУЖНОГО
ФІНАНСОВОГО ВІДДІЛУ КИЇВСЬКІЙ МІСЬКРАДІ
ЩОДО РОЗПОДІЛУ КОШТІВ, ОДЕРЖАНИХ
ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ЦЕРКОВНИХ ДЗВОНІВ І МАЙНА

10 травня 1930 р.

З переговорів з представниками Наросвіти і Музейного містечка з'ясувалося, що Наросвіта може претендувати максимум на 40% суми від реалізації дзвонів ліквідованих церков Лаври, а 60% слід передати Всеукраїнському музейному містечку. Слід саме в такій пропорції розподілити кошти, що надійдуть від продажу дзвонів та культового майна: Всеукраїнському музейному містечку – 21 тис. крб., Наросвіті – 15 тис. крб., Окружній раді безвірників – 1 тис. крб., а всього на 37.000 крб. надходження яких у найближчий час забезпечено.

Зав[ідувач] окрфінвідділу

підпис нерозбірливий

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1667, арк. 4. Оригінал, машинопис.

№ 18

ВИТЯГ ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ СЕКРЕТАРІАТУ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО ВИКОНАВЧОГО КОМПІТЕТУ
«ПРО ЗАКРИТТЯ МОЛИТОВЕНЬ І ДОЗВІЛ ВИКОРИСТОВУВАТИ
ЇХ ПРИМІЩЕННЯ ДЛЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ПОТРЕБ»

22 березня 1931 р.

По Києву і приміській смузі закрити:

- синагогу в селі Броварах, приміщення передати під клуб;
- Архангело-Михайлівську церкву в селі Будаївка, приміщення передати під сільбуд;
- Спасо-Преображенську та Іосафівську церкви в селі Межигір'я Ново-Петрівської сільради, приміщення передати під культосвітні установи;
  - церкву в селі Романівка, приміщення передати під сільбуд;
  - Вознесенську церкву колишнього Флорівського монастиря в Києві, приміщення передати під клуб Житлокооперативу;
  - Миколо-Іорданську церкву на вулиці Кирилівській, 51 у м. Києві, приміщення передати під архів;
  - церкву в селі Гвоздів Васильківського району, приміщення передати під сільбуд;
  - церкву в селі Кулажинці Велико-Димерського району, приміщення передати під культосвітню установу;
  - синагогу “Беш-Гамедриш” на вулиці Артема, 14 у місті Хабне Велико-Димерського району, приміщення передати під клуб кустарів;

– Михайлівську церкву в селі Устимівка Велико-Багачанського району, приміщення передати під сільбуд.

Оригінал за належними підписами

За оригіналом

підпис нерозбірливий

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1733, арк. 9. Копія, машинопис.

№ 19

ЛИСТ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ОСВІТИ УСРР КИЇВСЬКІЙ КРАЙОВІЙ ІНСПЕКТУРІ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ ТА КИЇВСЬКІЙ МІСЬКРАДІ ЩОДО РОЗБИРАННЯ СПОРУД ЦЕРКОВ КИЄВА І ЙОГО ОКОЛИЦЬ ТА ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТОВИХ РЕЧЕЙ

13 липня 1931 р.

Оголошенню не підлягає

Сектор науки Народного комісаріату освіти УСРР дає згоду на розбирання тих приміщень колишніх церков м. Києва та його околиць, які в даний час знаходяться в договірному користуванні релігійних громад і не мають історичного значення та художньої цінності. Усі виручені від продажу матеріалів кошти повинні бути використані для поліпшення охорони пам'яток культури у м. Києві, які потребують негайного ремонту й відбудови. Орієнтовний список церков, які не мають історичного значення і призначені до розбирання, поданий Київською крайовою інспектурою охорони пам'яток культури до Народного комісаріату освіти УСРР – затверджується. До початку розбирання церков Київська крайова інспектура охорони пам'яток культури повинна в терміновому порядку подати до Сектора науки Народного комісаріату освіти УСРР орієнтовний прибутковий кошторис від продажу будівельних матеріалів знесених церков і проект ремонтних робіт, пов'язаних з впорядкуванням стану місцевих пам'яток культури додавши до нього, крім кошторисів, висновки Всеукраїнського Археологічного Комітету щодо реставрації і ремонтів пам'яток особливо цінних.

Воднораз необхідно провести документальну фіксацію всіх без винятку будов та споруджень, які буде розібрано (копії планів, фотографування зовнішнього і внутрішнього вигляду, деталі культової обстановки, збирання й зосередження у відповідних органах архівних матеріалів). Книжки, іконографічний матеріал, меморіальні пам'ятки культового значення, а також речі культу, що мають наукове, музейне значення, або ж можуть бути використані для розгортання масової антирелігійної пропаганди, шляхом організації відділів та пересувних виставок по районних краєзнавчих музеях – передати до відповідних музеїв Києва, зосередивши весь антирелігійний фонд при Лаврському антирелігійному комбінаті.

Заступник керівника сектору науки

підпис

Похилевич

Головний інспектор охорони
пам'яток культури

підпис

Левицький

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 3151, арк. 6, 6 зв. Оригінал, машинопис.

ЛИСТ СЕКТОРА НАУКИ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ОСВІТИ УСРР
КИЇВСЬКІЙ МІСЬКІЙ РАДІ І КИЇВСЬКІЙ КРАЙОВІЙ ІНСПЕКТУРІ
ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ ЩОДО РОЗБИРАННЯ
СПОРУД ЦЕРКОВ М. КИЄВА

16 липня 1931 р.

За ініціативою Київської крайової інспектури охорони пам'яток культури в Будівній групі Київського міськплану погоджено питання про розборку споруджень і церков м. Києва, які не мають історичного та художнього значення, з тим, щоб усі здобуті кошти обернути на поліпшення способів збереження тих першорядних і цінних пам'яток культури у м. Києві, що заслуговують на ремонт, охорону та вивчення.

Сектор науки не заперечує проти використання з цією метою церков і споруджень, які знаходяться на обліку Київської крайової інспектури охорони пам'яток культури і в даний час не є в користуванні релігійних громад, – просить Міську раду оформити питання відповідною постановою, забезпечивши з свого боку належний догляд і допомогу крайовій інспектурі під час розборки зазначених в спискові споруджень і будов, а також в тій організаційній роботі, що пов'язана з впорядкуванням охорони пам'яток культури у м. Києві.

Додаток: Орієнтовний список споруджень, які не мають історичного значення і призначені до розібрання.

Заст[упник] Наркома освіти	підпис	<i>Гірчак</i>
Заст[упник] керівника Сектора науки	підпис	<i>Похилевич</i>

Орієнтовний список споруджень, які не мають історичного значення і призначені до розібрання

Частина муру колишнього Іонівського монастиря, поч. XX ст.;
Частина муру єврейського кладовища на Лук'янівці, поч. XX ст.;
Йорданська церква;
Михайлівська церква при Жовтневій лікарні, 1895 р.;
Макарівська церква, 1897 р.;
Златоустівська церква;
Вознесенська церква на Сталінці;
Троїцька недобудована церква;
Іллінська церква біля вокзалу;
Магдалинська церква біля КПІ;
Єлизаветинська церква на Трухановому острові;
Слобідська церква;
Рубежівська церква;
церква при колишній Міщанській богадільні;
церква на Обсерваторному завулку;
Вознесенська церква на вул. Артема;
Введенська церква на Петрівці.

Без підпису

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 3151, арк. 4, 5. Оригінал, машинопис.

ВИСНОВОК ІНСПЕКТОРА КУЛЬТВІВ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
Т. СЛАВНОЇ НА ЛИСТ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ОСВІТИ УСРР
ЩОДО РОЗБИРАННЯ СПОРУД ЦЕРКОВ, ЯКІ НЕ МАЮТЬ ІСТОРИЧНОГО
ЗНАЧЕННЯ, НАДІСЛАНИЙ ПРЕЗИДІІ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

31 липня 1931 р.

Таємно

1–2. Мур колишнього Іонівського монастиря і мур єврейського кладовища на Лук'янівці не перебувають в розпорядженні адмінгрупи міськвиконкому;

3. Приміщення Йорданської церкви, що на вул. Кирилівській, 51, розпорядженням ВУЦВК передано та використовується Центральним архівом, і надалі пригідне для використання, а не зносу;

4. Михайлівська церква при Жовтневій лікарні функціонує, навіть не піднімалось питання про її закриття, крім того, в разі закриття церкви на її приміщення претендує лікарня;

5. Макарівська церква на вул. Верхньоюрківській – функціонує. Приміщення в дуже гарному стані. Можна використати під гуртожиток, клуб, їдальню, тощо;

6. Златоустівська церква – функціонує;

7. Вознесенська церква на Сталінці – функціонує;

8. Троїцька недобудована церква перебуває у віданні Комгоспу;

9. Іллінська церква на вул. Комінтерна, 25 – функціонує, приміщення велике, в хорошому стані;

10. Магдалинська церква біля КПІ – функціонує;

11. На Трухановому острові дві Єлизаветинські церкви: слов'янська і українська – обидві функціонують. Порушено клопотання про їх закриття, але для цього зібрано недостатньо підписів. Ряд установ претендує на їх приміщення після закриття;

12. Щодо Слобідської церкви – поблизу Києва Слобідок декілька, а не одна, але усі церкви в них функціонують;

13. Рубежівська церква – функціонує;

14. Церква при колишній Міщанській богадільні – функціонує;

15. Церква Ісуса Сладчайшого на Обсерваторному завулку, 15 – справа про її закриття і знесення розглядається, її територію надано Всеукраїнському центральному кооперативному музеєві;

16. Вознесенська церква на вул. Артема – функціонує;

17. Введенська церква на Петрівці – функціонує.

Крім того, дуже цікавить мене справа, як може Народний комісаріат освіти УСРР затверджувати список церков та молитовних будинків, які підлягають знесенню, коли ці будівлі перебувають в оренді громад і нині функціонують. Додаю до цього свій погляд, що більшість зазначених приміщень після закриття може використовуватись державними установами, як це й досі робилось, а не руйнувати заради отримання коштів та будівельних матеріалів, які направлятимуться на охорону пам'яток

культури, в той час, що приміщення годні для користування без переробок та витрати коштів на нові будинки. Також ставлю до відома, що тов. Бодилевич, тимчасовий інспектор охорони пам'яток, ставить це питання та дає свій погляд, що церкви треба закривати не там, де цього вимагає маса, а по його плану, по-перше усього ті, що не є пам'ятками культури. Так питання у нас не може стояти, бо церкви зачиняються не як приміщення, а як релігійні одиниці, а це вимагає політичного підходу до вирішення питання. До цього додаю та сповіщаю Президію міськради, що ті церкви, які, як пам'ятки культури, були передані у відання Інспектури охорони пам'яток культури, досі не використовуються Інспектурою, а лише консервуються та мають багато пошкоджень, як наприклад, Михайлівський собор – іконостас та позолота поцвіли, мозаїка руйнується і обсипається, приміщення навіть не провітрюється. Гадаю, що Міськраді потрібно вжити заходів, якщо Інспектура охорони пам'яток культури не має можливості чи коштів утримувати передані їй церковні будівлі, їх слід передати іншим організаціям, які зможуть користуватись і стежити за збереженістю приміщень.

Інспектор культів підпис *Т. Славная*

З оригіналом згідно

Зав[ідувач] таємно-спец[іальних] діл

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 3151, арк. 3, 3 зв. Копія, машинопис.

№ 22

ПРОТОКОЛ НАРАДИ ПРИ УПРАВІ МІЖРАЙОННОГО ІНСПЕКТОРА В СПРАВІ РОЗБИРАННЯ МИХАЙЛІВСЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ТЕРИТОРІЇ ЖОВТНЕВОЇ ЛІКАРНІ

15 вересня 1931 р.

В зв'язку з протестом Інспектури охорони пам'яток культури, що розбирання Михайлівської церкви розпочато без попередження Інспектури та оформлення з нею справи, на нараді дійшли такої згоди:

Четверта районна будівельна контора складає план розбирання церкви.

Інспектура охорони пам'яток культури власним коштом впродовж двох днів сфотографує церкву як зовні, так і малюнки всередині.

Інспектура охорони здоров'я сплачує Інспектурі охорони пам'яток культури вартість матеріалів від розбирання, після відрахування вартості самого розбирання.

Замість свого права забронювати 20% будівельних матеріалів Інспектура охорони пам'яток культури погоджується отримати від Інспектури охорони здоров'я 1,5–2 тис. цегли та 40 листів дахового заліза для ремонту інших закладів Інспектури.

Згідно: підпис *нерозбірливий*

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 1733, арк. 14. Копія, машинопис.

№ 23

ЛИСТ ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ «РУДМЕТАЛТОРГУ»
ПРО ЗДАНИЙ МЕТАЛОЛОМ, ВЗЯТИЙ ІЗ ЦЕРКОВ,
І ПРО ПЕРЕРАХУВАННЯ ВИРУЧЕНИХ ЗА НЬОГО КОШТІВ

28 вересня 1933 р.

Прикладаючи до цього листа акти на здачу вам металолому в кількості: бронзи колокольної – 34647 кг.; габариту – 3154 кг.; цинку – 11 кг. просимо належні з вас кошти переказати на поточний рахунок міськради № 2406 у міськбанку.

Акти на здачу металолому

Церква	Бронза	Габарит	Цинк
Павлівська церква Ісуса Сладчайшого	1.027	43	-
Федорівська церква	940	150	-
Солом'янська церква	172	85	-
Сталінська церква	250	15	-
Солом'янська церква	1.670	25	-
Церква Євбаз	660	40	11
Маріїнська церква	1.192	314	-
Жилянська церква	1.881		-
Байкова церква	1.346	489	-
Церква Федора	1.720	188	-
Жилянська церква	1.973	221	-
Вознесенська церква	1.926	156	-
Стрітенсько-Скорбяща церква	1.400	76	-
Благовіщенська церква	3.386	-	-
Видубецький монастир	760	5	-
Вознесенська церква	128	3	-
Сталінська церква	80	2	-
Байкова церква	1.050	100	-
Церква Федора	65	8	-
Видубецька церква	1.095	208	-
Церква Євбаз	1.495	65	-
Троїцька церква	1.984	155	-
Софійський собор	380	62	-
Покровський монастир	3.570	524	-

Церква	Бронза	Габарит	Цинк
Сталінська церква	733	10	-
Лаврський собор	3.764	105	-
Всього:	34.647 кг.	3.154 кг.	11 кг.
На суму:	20.139 крб. 60 коп.		

Оригінал підписав:

Член Президії та секретар міськради

Ємцов

Зав[ідувач] кошт[орисно]-
фін[ансової] частини

Козак

Зав[ідувач] юридич[ної] частини

Степаненко

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 6082, арк. 34–36. Копія, машинопис.

№ 24

ЛИСТ ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКРАДИ «МЕТАЛЛОМУ»
ЩОДО ПЕРЕРАХУВАННЯ КОШТІВ, ОДЕРЖАНИХ
ЗА МЕТАЛОЛОМ, ВЗЯТИЙ У ЦЕРКВАХ МІСТА

28 вересня 1933 р.

За актами на приймання металолому від 20.08 та 5.09 вам передано 39 978 кг. бронзи, 4931, 0 кг. габариту, 134 кг. латуні, 2 кг. цинку. Просимо зазначену суму разом із заборгованістю в сумі 15 639 крб. 60 коп., а всього 39 348 крб. 34 коп. належні з вас кошти переказати на поточний рахунок міськради у міськбанку.

Акти на здачу металолому

Церква	Бронза	Габарит	Латунь	Цинк
Лавра	34 458, 0	3757, 0		11
	5520, 0	–	–	–
Софійський собор	–	850.0	–	–
	–	324.0	134.0	2.0
Всього:	39.978 кг.	4931, 0 кг.	134 кг.	2 кг.
На суму:	23.587,02	66, 57	54, 94	0,21

З оригіналом згідно:

Член Президії та секретар міськради

Ємцов

Зав[ідувач] кошт[орисно]-фін[ансової] частини

Сідорович

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 6082, арк. 37. Копія, машинопис.

№ 25

ДОПОВІДНА ЗАПІСКА КИЇВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ІНСПЕКТОРА
ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ К. А. АНТИПОВИЧА КИЇВСЬКІЙ
МІСЬКРАДІ ЩОДО СТАНУ РЕСТАВРАЦІЇ ВАЖЛИВИХ ПАМ'ЯТОК
КУЛЬТУРИ У МІСТІ КИЄВІ

26 грудня 1933 р.

Серед пам'яток культури, взятих на облік та під охорону Київською обласною інспектурою охорони пам'яток культури є три пам'ятки, які перебувають у загрозовому стані, а саме: Софійська пам'ятка XI ст., Михайлівська пам'ятка XII ст., Андріївська пам'ятка XVII ст. Софійська пам'ятка завдяки злочинній безгосподарності релігійної громади та недогляду з боку відділу культів міськради почала руйнуватись. Сектор науки Народного комісаріату освіти УСРР жодних коштів не виділив. Андріївська пам'ятка давно перебуває у розпорядженні Інженерної управи Київського обласного господарського комітету, яка розпочала там реставраційні роботи, збудувавши риштування, на що витрачено 35 тис. крб. Далі справа припинилась за браком робітників та матеріалів. Михайлівська пам'ятка перебуває в розпорядженні Київського обласного історичного архіву. До приміщення пам'ятки з Софійського митрополичого будинку перевезено архівні фонди, які там гниють через вогкість. Крім того, до церкви весь час забираються безпритульні, які з архівних документів розкладають багаття, крадуть і ламають художній іконостас. Будова руйнується.

Київський обласний інспектор
охорони пам'яток культури підпис *К. А. Антипович*

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 5475, арк. 16–18. Оригінал, машинопис.

№ 26

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
«ПРО ЗАКРИТТЯ СОФІЙСЬКОГО СОБОРУ

17 січня 1934 р.

Релігійна громада, яка використовує приміщення Софійського собору, не приділяє належної уваги щодо утримання приміщення собору, внаслідок чого воно не ремонтується й руйнується. Через відсутність охорони було чотири пограбування, під час яких вкрадено дуже цінні історичні речі. Релігійна громада має велику заборгованість і не спроможна забезпечити утримання та збереження цих приміщень. Враховуючи зазначене та те, що Софійський собор є історичною пам'яткою всесвітнього значення, а також те, що релігійна громада має можливість користуватись Благовіщенською молитовнею на вул. П'ятова, 64, Президія міськради ухвалює вилучити приміщення Софійського собору на вул. Короленка, 22 з користування релігійної громади та передати його до Всеукраїнського музейного містечка.

Заст[упник] голови міськради *Колтунов*
Секретар міськради *Проневич*
За оригіналом:

Зав[авідувач] протокольної частини міськради підпис *Козуб*

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 5475, арк. 31. Копія, машинопис.

№ 27

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ «ПРО ЗАКРИТТЯ
КАЗАНСЬКОЇ ЦЕРКВИ СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ОРІЄНТАЦІЇ,
ЩО ЗНАХОДИТЬСЯ НА ТЕРЕНІ КОЛИШНЬОГО ФРОЛІВСЬКОГО
МОНАСТІРЯ НА ВУЛ. ПРИТИСЬКО-МИКІЛЬСЬКІЙ У м. КИСВІ»

15 лютого 1934 р.

Релігійна громада подала заяву про те, що вона не може забезпечити охорону молитовні та культового майна в ній, внаслідок чого були неодноразові крадіжки цінностей в церкві. Будинок руйнується, приведений у безгосподарний стан. Таким чином, релігійна громада порушила угоду на користування молитовнею та виконувати її надалі громада не в змозі через свою маломіцність. Закриття церкви не позбавить віруючих молитовні, оскільки вони можуть задовольнити свої релігійні потреби у Притисько–Микільській та Успенській церквах старослов'янської орієнтації. Президія міськради ухвалює: церкву закрити, а приміщення передати «Ленкузні», що знаходиться у тому ж дворі, для використання під культосвітню установу – клуб.

Голова міськради *Биструков*
Секретар *Проневич*

Згідно: Зав[авідувач] протоколь-
ною частиною міськради підпис *Козуб*

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 6222, арк. 85. Копія, машинопис.

№ 28

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ «ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕН-
НЯ «ЗАГОТЗЕРНО» ПРИМІЩЕННЯМ ПІД СХОВИЩЕ ЗЕРНА»

8 липня 1934 р.

Надати «Заготзерну» приміщення колишнього Фролівського монастиря місткістю 35 вагонів під склеп для сховища зерна. Завод «Комбікорм», що використовує зараз це приміщення під склеп – виселити до своїх склепів на вул. Нижній Вал і Турівську. Термін виконання – 48 год.

Оригінал підписали:

Заст[упник] голови міськради *Колтунов*
Секретар міськради *Морозов*

За оригіналом:
Зав[ідувач] протокольною
частиною міськради

Козуб

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 6231, арк. 62. Копія, машинопис.

№ 29

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ «ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ «ЗАГОТЗЕРНА» ПРИМІЩЕННЯМ ПІД СХОВИЩЕ ЗЕРНА»

8 липня 1934 р.

Надати «Заготзерну» приміщення колишнього Покровського монастиря місткістю 150 вагонів під склеп для сховища зерна врожаю 1934 року. «Укрцивільбуду», що використовує це приміщення під гуртожиток, надати 1,5 місяці для влаштування гуртожитку в іншому місці.

Оригінал підписали:

Заст[упник] голови міськради

Колтунов

Секретар міськради

Морозов

За оригіналом:

Зав[ідувач] протокольною частиною міськради

Козуб

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 6231, арк. 62. Копія, машинопис.

№ 30

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ «ПРО ВІДВІД ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ПІД БУДІВНИЦТВО»

9 липня 1934 р.

Відвести фабриці дитячого одягу діляницю для будівництва фабрики на території колишнього Фролівського монастиря, шляхом перебудови Казанської церкви.

Оригінал підписав: Голова міськради

Петрушанський

За оригіналом: Зав[ідувач]

протокольної частини міськради

підпис

Козуб

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 6219, арк. 9. Копія, машинопис.

№ 31

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ «ПРО ВІДВІД АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНІЙ УПРАВІ ТЕРИТОРІЇ КОЛИШНЬОГО МИХАЙЛІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ ТА САДИБ № 6, 8, 10 НА ВУЛ. ЖЕРТВ РЕВОЛЮЦІЇ ПІД БУДІВНИЦТВО БУДИНКІВ ЦК КП/Б/У ТА РНК УСРР»

8 серпня 1934 р.

Відвести під будівництво будинків ЦК КП/Б/У та РНК УСРР територію з будівлями колишнього Михайлівського монастиря, крім садиби КУБУЧу з 4-х поверховими будинками, частину садиби № 10 на вул.

Жертв революції, що займає Трьохсвятительська церква з трьома будинками. Просити ВУЦВК про дозвіл знести Трьохсвятительську церкву в садибі №10 на вул. Жертв революції.

Оригінал підписав:

Голова міськради		<i>Петрушанський</i>
За секретаря міськради		<i>Іванов</i>
За оригіналом: Зав[ідує]		
протокольної частини міськради	підпис	<i>Козуб</i>

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 6240, арк. 85. Копія, машинопис.

№ 32

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ «ПРО ЗАКРИТТЯ ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКОЇ ЦЕРКВИ СИНОДАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ, ЩО РОЗТАШОВАНА НА ВУЛ. ЖЕРТВ РЕВОЛЮЦІЇ, 10 У М. КИЄВІ»

8 серпня 1934 р.

Релігійна громада розпалась. Бажаючих поповнити п'ятидесятку немає. Трьохсвятительську церкву синодальної орієнтації, що міститься на вул. Жертв революції, 10 у м. Києві – закрити. Приміщення передати Управлінню будівництва Будинку Уряду під знесення для забудови будинку Раднаркому УСРР, оскільки воно порушило клопотання. Постанову передати до Президії ВУЦВК на затвердження.

Оригінал підписав:

Голова міськради		<i>Петрушанський</i>
За секретаря міськради		<i>Іванов</i>
За оригіналом:		
Зав[ідувач] протокольної частини міськради	підпис	<i>Козуб</i>

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 6240, арк. 88. Копія, машинопис.

№ 33

ПОСТАНОВА РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УСРР «ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД МЕШКАНЦІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ПРИМІЩЕНЬ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ЗНОСУ НА ДІЛЬНИЦІ БУДІВНИЦТВА БУДИНКУ УРЯДУ»

31 серпня 1934 р.

Щоб забезпечити вчасний початок робіт по будівництву Будинку Уряду, визнати, що цілковите звільнення від мешканців і організацій приміщень, які підлягають зносу на ділянці будівництва, повинно бути проведено протягом вересня–жовтня цього року. Запропонувати Укрцивільбуду протягом декади звільнити всі приміщення (гуртожитки, контору, склади), що він посідає на терені колишнього Михайлівського монастиря; Київській міській раді протягом двох декад надати відповідне

приміщення Автошколі та Управлінню студентського кооперативу, звільнивши приміщення останніх в колишньому Михайлівському монастирі.

Заст[упник] Голови Ради Народних Комісарів УСРР *Шелехес*

Керівничий Справ Ради Народних Комісарів УСРР *Г. Дроб*

З копією згідно:
Секретар Студкоопу підпис *Гльокке*

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 6518, арк. 4. Копія, машинопис.

№ 34

ЛИСТ ЖИТЛОВОГО УПРАВЛІННЯ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ДО ПРЕЗИДІЇ МІСЬКРАДИ З ПРИВОДУ АНДРІЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ

9 лютого 1936 р.

Приміщення колишньої Андріївської церкви зараз вільні і ніким не використовуються. Але під церквою є підвальне приміщення та з боку вулиці є двохповерхова прибудова, які згідно постанови Президії Київської міської ради від 23.12.1934 р. відведені під цехи артілі «Шапкар-капелюх», яка орендує згадані приміщення за орендним договором, укладеним на термін до 01.01.1938 р. Житлове управління вважає, що оскільки ця церква дійсно є цінним пам'ятником архітектури XVIII сторіччя – її слід передати Музейному містечку.

Зав. житлоуправлінням підпис *Антонов*

Зав. сектором експлуатації житлового фонду підпис *Алмазов*

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 8712, арк. 2. Оригінал, машинопис.

№ 35

ПЕРЕЛІК УСІХ ЗАКРИТИХ МОЛИТОВЕНЬ ПРАВОСЛАВНОГО РЕЛІГІЙНОГО КУЛЬТУ У МІСТІ КИЄВІ

26 березня 1936 р.

№ п/п	Назва молитовні	Її орієнтація	Адреса	Примітка
1.	Софійський малий собор	старослов'янська	Короленка вул.	бібліотека УАН
2.	Мало-Микільський собор	старослов'янська	Кірова вул.	знесений
3.	Троїцький Іонівський монастир	старослов'янська	Звіринець	склад гастроному
4.	Казанська церква Флорівського монастиря	старослов'янська	Притисько-Микільська вул.	фабрика дитячого одягу

№ п/п	Назва молитовні	Її орієнтація	Адреса	Примітка
5.	Миколаївська церква Флорівського монастиря	старослов'янська	Притисько-Микільська вул.	?
6.	Покровська церква Покровського монастиря	старослов'янська	Діонісійський завул.	клуб
7.	Миколаївська церква Покровського монастиря	старослов'янська	Діонісійський завул.	друкарня УАН
8.	Андріївський собор	старослов'янська	Андріївський узвіз	музей
9.	Михайлівська церква при Жовтневій лікарні	старослов'янська	Левашовська вул.	розібрана
10.	Десятинна церква	старослов'янська	Короленка вул.	обласний історичний архів
11.	Воскресенська церква	старослов'янська	Спаська вул.	розібрана
12.	Єлизаветинська церква	старослов'янська	Труханів острів	гуртожиток АТС
13.	Різдва Предтечі (Борисоглібська) церква	старослов'янська	Борисоглібська вул., 10	склад електростанції
14.	Троїцька церква	старослов'янська	Фрунзе вул.	музей
15.	Олександро-Невська церква	старослов'янська	с. Нивки	розібрана
16.	Знаменська церква (скит)	старослов'янська	Святошинське шосе	військове відомство
17.	Миколаївська церква	старослов'янська	Батієва гора	розібрана
18.	Іллінська церква	опозиційна	Іллінська вул.	заготзерно
19.	Покровська церква	опозиційна	Покровська вул., 7	обласний історичний архів
20.	Ісуса Сладчайшого церква	опозиційна	Павлівська вул.	розібрана
21.	Троїцька церква	старослов'янська	Батієва гора	?
22.	Різдва Предтечі церква	старослов'янська	Звіринець	згоріла
23.	Дмитрівська церква	старослов'янська	Фрунзе вул., 6	гуртожиток
24.	Преображенська церква	старослов'янська	Караваєві дачі	?
25.	Братський собор	старослов'янська	Червона пл.	контора
26.	Миколи Доброго церква	старослов'янська	Покровська вул.	гуртожиток
27.	Різдва Христового церква	старослов'янська	Кірова вул., 24	гуртожиток
28.	Скорбяща церква	старослов'янська	Ломаківська вул., 12	?

№ п/п	Назва молитовні	Її орієнтація	Адреса	Примітка
29.	Церква на Аскольдовій могилі	старослов'янська	Аскольдове кладовище	читовня
30.	Введенська церква	старослов'янська	Рибальська вул., 2	гуртожиток
31.	Хресто-Воздвиженська церква	старослов'янська	Воздвиженська вул., 13/15	майстерні
32.	Петропавлівська церква	старослов'янська	Куренівка	кінофабрика
33.	Всіх Святих церква	старослов'янська	Щекавицька вул.	розібрана
34.	Введенська церква	старослов'янська	Почаївська вул., 27	розібрана
35.	Хресто-Воздвиженська церква	старослов'янська	Чоколівка	?
36.	Троїцько-Либідська церква	старослов'янська	Червоноармійська вул., 51	?
37.	Троїцька церква	старослов'янська	Мишолівка	клуб інвалідів
38.	Спасо-Преображенська церква	старослов'янська	хут. Преображення	клуб
39.	Олександра Невського церква	старослов'янська	вул. Кірова	знесена
40.	Лавра	синодальна	Печерськ	музей
41.	Володимирський собор	синодальна	бульв. Т. Шевченка	бібліотека УАН
42.	Георгіївська церква	синодальна	Георгіївський завул.	розібрана
43.	Макарівська церква	синодальна	Юрківська вул.	військове відомство
44.	Преображенський собор	синодальна	Червоноармійська вул.	заготзерно
45.	Марино-Магдалинська церква	синодальна	Шулявка	розібрана
46.	Старо-Вознесенська церква	синодальна	Артема вул., 44	розібрана
47.	Трьохсвятительська церква	синодальна	Жертв Революції вул., 10	розібрана
48.	Івано-Злотоустівська церква	синодальна	бульв. Т. Шевченка, 64	розібрана
49.	Іллінська церква	синодальна	Комінтерна вул., 25	розібрана
50.	Ольгинська церква	синодальна	Кловська вул., 14	гуртожиток
51.	Федорівська церква	синодальна	Овруцька вул., 14	розібрана
52.	Костянтинівська церква	синодальна	Фрунзе вул., 6/8	розібрана

№ п/п	Назва молитовні	Її орієнтація	Адреса	Примітка
53.	Катерининська церква	синодальна	Лук'янівське кладовище	згоріла
54.	Феодосіївська церква	синодальна	Печерськ	обласний історичний архів
55.	Воскресенська церква	синодальна	Цитадельна вул., 13	обласний історичний архів
56.	Михайлівський монастир	українська	Трьохсвятительська вул.	розбирається
57.	Софійський великий собор	українська	Короленка вул.	музей
58.	Маріїнсько-Благовіщенська церква	українська	П'ятакова вул., 64	розібрана
59.	Миколо-Горданська церква	українська	Фрунзе вул., 54	розібрана
60.	Петропавлівська церква	українська	Притисько-Микільська вул., 2	розібрана
61.	Успенський собор	українська	Червона пл., 5	розбирається
62.	Великий Миколаївський собор	українська	Кірова вул.	?
63.	Церква «Нечаяна радість»	українська	Велика Китайська вул., 27	житл. буд.
64.	Вознесенська церква	старовірська	Почайвська вул., 26	?
65.	Катерининська церква	грецька	Червона пл.	?
66.	Греко-уніатська церква	греко-уніатська	Павлівська вул.	розібрана
67.	Успенська церква	старовірська	Набережно-Микільська вул., 9/4	буде клуб

Без підпису

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 6837, арк. 1-4.

№ 36

ПЕРЕЛІК УСІХ ФУНКЦІОНУЮЧИХ МОЛИТОВЕНЬ ПРАВОСЛАВНОГО РЕЛІГІЙНОГО КУЛЬТУ У КИЄВІ

26 березня 1936 р.

№ п/п	Назва молитовні	Її орієнтація	Адреса
1.	Миколаївська церква	старослов'янська	Святошино, 49
2.	Георгіївська (дві церкви)	старослов'янська	Видубецька вул., 41
3.	Набережно-Микільська церква	старослов'янська	Набережно-Микільська вул., 6

№ п/п	Назва молитовні	Її орієнтація	Адреса
4.	Пантелеймонівська церква	старослов'янська	Троїцька вул., 20
5.	Покровська церква на Пріорці	старослов'янська	Межигірський за- вул., 24
6.	Серафимівська церква	старослов'янська	Пуца-Водиця
7.	Покровська церква на Солом'янці	старослов'янська	Мстиславська вул., 20
8.	Стрітинська церква	синодальна	Горвиця вул., 33
9.	Вознесенська церква	синодальна	Велика Васильків- ська вул., 54
10.	Притисько-Микільська церква	синодальна	Хорева вул., 5
11.	Вознесенська церква	синодальна	Байкове кладовище
12.	Покровська церква	синодальна	с. Совки

Без підпису

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 6837, арк. 5.

№ 37

ПЕРЕЛІК УСІХ ЗАКРИТИХ МОЛИТОВЕНЬ ПРАВОСЛАВНОГО РЕЛІГІЙНОГО КУЛЬТУ ПО КИЇВСЬКІЙ ПРИМІСЬКІЙ СМУЗІ

26 березня 1936 р.

№ п/п	Село	Назва молитовні	Її орієнтація
1.	Мишолівка	Троїцька церква	старослов'янська
2.	Мишолівка, хутір Преображеніє	Спасо-Преображенська церква	старослов'янська
3.	Музичі	Михайлівська церква	старослов'янська
4.	Шпитьки	Покровська церква	старослов'янська
5.	Тарасівка	Успенська церква	українська
6.	Хотово	Костянтинівська церква	старослов'янська
7.	Вишгород	Борисо-Глібська церква	старослов'янська
8.	Гореничі	Різдва Богородиці церква	українська

Без підпису

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 6837, арк. 6.

№ п/п	Село	Назва молитовні	Її орієнтація
9.	Старі Позняки	Успенська церква	старослов'янська
10.	Плоське	Покровська церква	старослов'янська
11.	Кухмістерська Слобідка	Різдва Богородиці церква	старослов'янська
12.	Русанів	Миколаївська церква	старослов'янська
13.	Заворичі	Георгіївська церква	старослов'янська
14.	Петропавлівська Борщагівка	Семенівська церква	старослов'янська
15.	Бровари	Петропавлівська церква	старослов'янська
16.	Рудня	Різдва Богородиці церква	старослов'янська
17.	Микільська Слобідка	Миколаївська церква	старослов'янська
18.	Літки	Миколаївська церква	українська
19.	Дарниця	Феодосіївська церква	синодальна
20.	Поштова Віта	Різдва Богородиці церква	старослов'янська
21.	Гостомель	Покровська церква	українська
22.	Нові Позняки	Успенська церква	старослов'янська
23.	Бортничі	Ново-Покровська церква	старослов'янська
24.	Рожни	Різдва Богородиці церква	старослов'янська

№ 38

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
 «ПРО АСИГНУВАННЯ КОШТІВ ДЛЯ РАДИ СПІЛКИ
 ВОЙОВНИЧИХ БЕЗБОЖНИКІВ НА АНТИРЕЛІГІЙНІ ЛЕКЦІЇ»

9 серпня 1939 р.

Із коштів Міськлекторію виділити 30 000 крб. для Ради Спільки во-
 йовничих безбожників на проведення антирелігійних лекцій.

В[иконувач] о[бов'язки] голови міськради
 Секретар міськради

За оригіналом:

Зав[ідувач] протокольною
 частиною міськради

Козуб

Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 1, спр. 12 183, арк. 6. Копія, машинопис.